

Η καταγωγή της Ρωμαϊκής Βασιλικής και το μεταφυσικό της υπόβαθρο

Η Ρωμαϊκή Βασιλική όπως μαρτυρά το όνομα της είχε επηρεασθεί από Ελληνικά αρχιτεκτονικά πρότυπα, την Στοά και το Μέγαρο. Σταδιακά όμως προσαρμόστηκε στις ανάγκες των Ρωμαίων αρχιτεκτόνων οι οποίοι πειραματιζόμενοι συνεχώς με νέες μορφές πρόσδωσαν στο αρχικό σχεδιασμό της νέα δομικά στοιχεία που τη διαφοροποίησαν τελικά από τον αρχικό Ελληνικό σχεδιασμό της. Μπορούν να παρατηρηθούν δύο βασικές τυπολογίες Ρωμαϊκών Βασιλικών, η Ελληνικού τύπου και η Ανατολικού τύπου.

Η Ελληνικού τύπου Βασιλική αποτελείται από ένα παραλληλόγραμμο περίγραμμα με την κυρία είσοδο να εντοπίζεται σε μία από τις δύο στενές πλευρές της. Η διάταξη είναι αυστηρά μονοαξονική με τον κύριο μακρύ άξονα να τέμνει τις δύο αντικρινές στενές πλευρές και με φορά από την πλευρά εισόδου προς την απέναντι πλευρά του τοίχου. Πρόκειται ουσιαστικά για μία υπόστυλη αίθουσα όπου συνήθως δύο παράλληλες σειρές κίωνων διατρέχουν το μεγάλο άξονα σχηματίζοντας ένα κεντρικό φαρδύ κλίτος και δύο επιμέρους μικρότερα στα πλάγια. Στην Ελληνικού τύπου Βασιλική το κεντρικό κλίτος είναι το κυρίαρχο αξονικό στοιχείο και νοητά σχηματίζει ένα διάδρομο που ενώνει την είσοδο με το απέναντι τοίχο, με άλλα λόγια ενθαρρύνει μία προδιαγραμμένη πορεία για τον επισκέπτη από την είσοδο στην απέναντι στενή πλευρά. Σε ακριβώς αυτήν την στενή πλευρά εντοπιζόνταν το λατρευτικό άγαλμα της θεότητας, σημείο που είχε δοθεί εξαρχής έμφαση και με βάση αυτό είχε κατασκευαστεί ολόκληρο το οικοδόμημα. Σε τελική ανάλυση το σχέδιο της Βασιλικής δεν αποτελούσε παρά μία επέκταση του Μεγάρου. Αν και τα τετραθόλια δεν ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένα στην Ελληνική αρχιτεκτονική έχουν βρεθεί Ελληνικές Βασιλικές στις οποίες η απέναντι της εισόδου στενή πλευρά είναι καλυμμένη με κόγχη π.χ βασιλική Σαμοθράκης και βασιλική Περγάμου. Η κόγχη στις Βασιλικές αυτές, σε αντίθεση με τις Ρωμαϊκές Βασιλικές Ελληνικού τύπου έχουν βρεθεί στο παλάτι του Δομιτιανού στο Παλατινό λόφο, στο Tivoli, στην Ostia κα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η Βασιλική της Πομπηίας η οποία είναι η αρχαιότερη σωζόμενη Βασιλική στην Ιταλία και η οποία αποτελεί ένα σημαντικό εξελικτικό δείγμα στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Ελληνικής Βασιλικής. Εκεί συναντούμε γηγενής Ιταλική αρχιτεκτονική πρωτοτυπία η οποία εισάγει νέα σχεδιαστικά πλαίσια σε ότι αφορά την κατασκευή Βασιλικών. Εδώ παρότι η αξονική διάταξη είναι κυρίαρχη ένα νέο στοιχείο εμφανίζεται, μία κυκλική διάταξη κίωνων στην οποία επιπλέον κίονες έχουν τοποθετηθεί παράλληλα στις στενές πλευρές του κτίσματος. Έτσι η καθοδηγητική έμφαση του διαδρόμου εξασθενεί αλλά σε καμία περίπτωση δεν εξαλείφεται, το σημείο που εστιάζει το κτήριο είναι η εξέδρα στην απέναντι πλευρά καθώς και το λατρευτικό άγαλμα μπροστά από αυτήν. Ο επισκέπτης όμως καθώς εισέρχεται από την κύρια είσοδο για πρώτη φορά αντιλαμβάνεται πως την ορατότητα του εσωτερικού την φράζει μία σειρά από κίονες. Το συμπέρασμα που εξάγεται είναι πως οι αρχιτέκτονες της Νότια Ιταλίας για πρώτη φορά προσπάθησαν να παραλλάξουν τα αρχέτυπα Ελληνικά σχέδια και να τα προσαρμόσουν στα Ιταλικά δεδομένα. Έτσι λοιπόν, τόσο η Βασιλική της Πομπηίας όσο και το ιδιωτικό Atrium πρέπει να θεωρούνται τοπικές παραλλαγές, Ιταλικές εκδόσεις της Ελληνικής Αρχιτεκτονικής. Στην νέα αρχιτεκτονική αυτή εκτός από την αξονική διευθέτηση των αιθουσών συνυπάρχει και μία κυκλική συνιστώσα, το

εσωτερικό περιστύλιο στην Βασιλική της Πομπηίας και το ανοιχτό κεντρικό μέρος του Atrium στο ιδιωτικού τύπου δομήσεως.

Η ανατολικού τύπου Βασιλική, αποτελεί μία μεγαλύτερη εξέλιξη της Ελληνικής αρχιτεκτονικής σε σημείο που τα Ελληνικά αρχιτεκτονικά αρχέτυπα να καταλήγουν δευτερεύοντα στοιχεία. Και εδώ πρόκειται για μία υπόστυλη παραλληλόγραμμη αίθουσα στην οποία οι δύο στενές πλευρές της καλύπτονται συνήθως από κόγχη ενώ η κύρια ή οι κύριες είσοδοι βρίσκονται κατά μήκος των μεγάλων πλευρών. Και εδώ την σκεπή υποβαστούν μία ή περισσότερες σειρές κιόνων που διατρέχουν κυκλικά το εσωτερικό του κτηρίου. Σε μία πιο ευρεία έννοια η Βασιλική Ανατολικού τύπου προέκυψε από την συνένωση δύο Ελληνικών Βασιλικών έτσι ώστε στις δύο στενές πλευρές να υπάρχει μία κόγχη. Τέτοιου είδους κτίσματα ήταν διάσπαρτα από την Βόρεια Αφρική μέχρι την Μεσοποταμία και λειτουργούσαν ως δημόσια κτήρια στα οποία διεκπεραιώνονταν διάφορες δημόσιες και ιδιωτικές υποθέσεις όπως ακροάσεις, δίκες, ομιλίες, τελετές κλπ. Παραδείγματα τέτοιων κτηρίων είναι η «ανεικονική» Βασιλική του Σεβήρου στην Leptis Magna, η Basilica Ulpia στο Forum Romanum, η Βασιλική στην Doclea κα.

Η κύρια διαφορά των Ρωμαϊκών Βασιλικών με τις Ελληνικές είναι η απαίτηση για μία συνεχή αύξηση του εσώκλειστου χώρου που είχε ως άμεσο αποτέλεσμα την εξασθένιση της τάσεως για πρόσδοση έμφασης σε κάποιο συγκεκριμένο σημείο π.χ σε ένα λατρευτικό άγαλμα. Το Ελληνικό πνεύμα με την Ευκλείδεια λογική του επέδειξε μερική αδυναμία να κατανοήσει το άπειρο και την συνεχόμενη επέκταση στο χώρο, μία αδυναμία που εκδηλώθηκε και στην Ελληνική αρχιτεκτονική. Οι Ελληνικοί Ναοί και κτίσματα αποσκοπούσαν στην εστίαση της προσοχής του επισκέπτη σε ένα συγκεκριμένο σημείο, είτε αυτό ήταν κάποιο άγαλμα είτε η αίθουσα του θρόνου. Αυτή η τάση αν και παρουσιάστηκε πιο ανεκτική στα Ελληνιστικά χρόνια δεν ξεπεράστηκε μονάχα από τους Ρωμαίους αρχιτέκτονες οι οποίοι προσπάθησαν επιτυχώς να ενσαρκώσουν την Αυτοκρατορική ιδεολογία στα δημόσια κτήρια και έδωσαν μία νέα λειτουργική αρχιτεκτονική συνιστώσα διαφορετική από αυτή των Ελλήνων. Η Αυτοκρατορική προπαγάνδα επιζητούσε ομοιομορφία, επέκταση και ενοποίηση, το άπλωμα της στα πέρατα του κόσμου έπρεπε να αντιπροσωπευτεί από την Ρωμαϊκή αρχιτεκτονική. Τα κτήρια έπρεπε να έχουν κολλοσικές διαστάσεις έτσι ώστε να περικλείουν όσο μεγαλύτερο ωφέλιμο χώρο επέτρεπαν οι οικοδομικές τεχνικές της εποχής. Με άλλα λόγια τα όρια του κτηρίου ήταν τα σύνορα της Αυτοκρατορίας και το τεράστιο εσωτερικό τους ο αχανές κόσμος της που περιελάμβανε το Ελληνορωμαϊκό κόσμο. Αυτή η επιταγή πίεζε ολοένα για μείωση των κιόνων στο εσωτερικό των κτηρίων σε μία προσπάθεια αύξησης του διάφανου χώρου χωρίς εμπόδια. Ήδη πριν από τα Κλασσικά χρόνια παρουσιάζεται η τάση για μέγλωμα του εσωτερικού χώρου των δημόσιων Ναών. Στο Τελεστήριο στην Ελευσίνα παρατηρείται ένα μικρό κενό στο κέντρο του τετράγωνου κτηρίου που δημιουργήθηκε ύστερα από την απομάκρυνση μίας μονάχα κολώνας όμως η εκμεταλευσιμότητα του χώρου παραμένει απελπιστικά μικρή. Άμεσα ορατό γίνεται στην διάταξη του Παρθενώνα ο οποίος στην εποχή του διέθετε την μεγαλύτερη χωρητικότητα. Συνέχεια της τάσης αυτή ήταν ο ναός της Άρτεμις στην Επίδαυρο όπου οι δύο σειρές κιόνων που σχημάτιζαν το κεντρικό κλίτος μετακινήθηκαν προς τις πλευρές των μακρών πλευρών έτσι ώστε να επιτευχθεί μεγαλύτερος ανοιχτός χώρος στο κέντρο. Στην ίδια λογική κυμαίνεται και η Ελληνιστική Βασιλική του Ηρώδη του Μέγα στην Ιερουσαλήμ, η οποία όμως δεν μπορεί να συγκριθεί σε χωρητικότητα με τις αντίστοιχες Ρωμαϊκές. Έτσι λοιπόν στις Ρωμαϊκές Βασιλικές Ελληνικού τύπου το κεντρικό κλίτος απέκτησε μεγαλύτερο πλάτος σε βάρος των

πλαϊνών μικρότερων κλιτών εξουδετερώνοντας με αυτό τον τρόπο τον Ελληνικό αξονικό χαρακτήρα της όλης κατασκευής. Στην περίπτωση της τρίκλιτης Ρωμαϊκής Βασιλικής τα δύο πλαϊνά κλίτη είχαν το μισό πλάτος από το πλάτος του κεντρικού κλιτούς. Επίσης η κατασκευή περισσότερων των μία κεντρικών εισόδων στην μία στενή πλευρά αδυνατίζε ακόμα πιο πολύ την αίσθηση της κατευθυνόμενης αναγκαστικής πορείας στο κεντρικό κλίτος με στόχο την κόγχη στην απέναντι πλευρά. Πολύ διαδεδομένη έγινε στην συνέχεια η ύπαρξη κλιτών στο τέλος κάθε επιμέρους διαδρόμου.

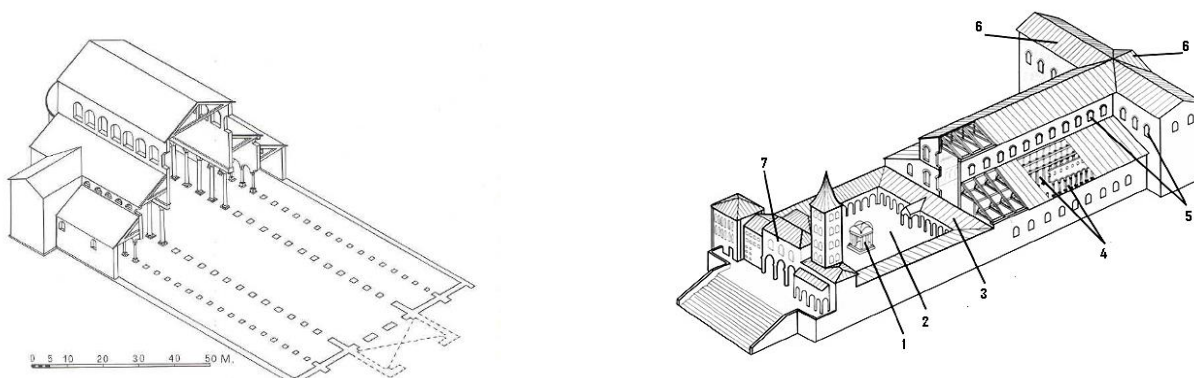
Οι Ρωμαϊκές Βασιλικές, σε αντίθεση με τους Αρχαίους Ελληνικούς Ναούς εστιάζουν στο εσωτερικό τους, το εσωτερικό τους είναι αυτό που μαγνητίζει το βλέμμα του επισκέπτη και του προκαλεί δέος και θαυμασμό. Ο αρχαίος Ελληνικός ναός από την άλλη ήταν κατασκευασμένες με τέτοιο τρόπο ώστε να προσφέρει τέρψη στα μάτια του εξωτερικού θεατή, ήταν ένα κόσμημα, ένα μαρμάρινο έργο τέχνης ένα τεράστιο αγάλματα, εκτεθειμένο στον ανοιχτό κόσμο που όλοι είχαν το δικαίωμα να το θαυμάσουν. Η χωρητικότητα και ο εσωτερικός του διάκοσμος σε σύγκριση με τις Ρωμαϊκές Βασιλικές ήταν υπερβολικά ταπεινός. Το εσωτερικό των Βασιλικών δείχνει αποκομμένο από τον έξω κόσμο, είναι ένας μυστικός απομονωμένος χώρος που ακολουθεί τους δικούς τους κανόνες και χρόνο. Ο επισκέπτης με την είσοδο του σε ένα τέτοιο κτίσμα ξεχνά για λίγο τον έξω κόσμο και βρίσκεται σε έναν άλλο λαμπρό κόσμο γεμάτο χρώματα και διακοσμητικά στοιχεία. Επίσης έχει εξαλειφθεί σε μεγάλο βαθμό η έννοια του κατευθυνόμενου εστιασμού, ο θεατής στεκούμενος στο κέντρο της Ανατολικού τύπου Βασιλικής δεν ξέρει προς τα πού θα πρέπει να βαδίζει διότι η υπάρχουσα συμμετρία δεν ενθαρρύνει την κίνηση προς μία αναγκαστική πορεία όπως συμβαίνει στις Ελληνικές Βασιλικές. Η Ρωμαϊκή τέχνη είναι μία τέχνη μνημειώδης, στατική και συμμετρική και δεν αποδίδει τόση σημασία στην δυναμική κίνηση. Η συμμετρία στις Ρωμαϊκές Βασιλικές των Αυτοκρατορικών χρόνων δεν στόχευε καν ούτε το κέντρο της κατασκευής όπως παρατηρείται στην μυστική γεωμετρία των Χριστιανικών Βασιλικών από τον 15^ο μέχρι τον 17^ο αιώνα. Ο επισκέπτης των Ρωμαϊκών Βασιλικών νιώθει πως κινείται ελεύθερα σε ένα επιβλητικό τεράστιο αχανές χώρο, αισθανόμενος μικρός αλλά ταυτόχρονα τυχερός και προνομιούχος που του δόθηκε η ευκαιρία να εισέλθει σε αυτόν. Εδώ η εστίαση δεν αποσκοπεί στην θέα κάποιου αγάλματος αλλά στην σύλληψη του περιβάλλοντα ανοιχτού χώρου που προκαλεί δέος με μεταφυσικές επεκτάσεις και διαστάσεις πολύ διαφορετικές από αυτές των ανθρώπων της Κλασικής εποχής. Πιο ειδικά τώρα, οι Ρωμαϊκές Βασιλικές μέχρι το 320 μ.Χ. μπορούν να καταταχθούν σε τέσσερις κατηγορίες α) οι μονοαξονικές Βασιλικές Ελληνικού τύπου (ιδιωτική Βασιλική Δομιτιανού), β) η Ελληνοϊταλική Βασιλική της Πομπηίας (μοναδικό παράδειγμα) γ) υβριδικού τύπου Βασιλικές (Maxentius Basilica) δ) βασιλικές ανατολικού τύπου (Βασιλική Σεβήρου).

Η άνοδος του Μ.Κωνσταντίνου στον αυτοκρατορικό θρόνο θα δώσει μία νέα ώθηση στο Αρχιτεκτονικό σχεδιασμό των Βασιλικών. Τα κτήρια των Βασιλικών θα προσαρμοστούν για ακόμα μια φορά στις θρησκευτικές και χρηστικές ανάγκες της εποχής, της κοινωνίας της ύστερης Αρχαιότητας. Δεν πρέπει να ξεχνούμε πως τα εν λόγω οικοδομήματα χρησίμευαν ως πεδίο αρχιτεκτονικών πειραματισμών τα οποία ενσωμάτωναν νεωτερισμούς και καινοτομίες μίας και στην πράξη αποτελούσαν τα πιο ευέλικτα δημόσια κτήρια από θέμα σχεδιασμού, διαστάσεων και διακόσμησης. Η τελευταία παραδοσιακή μονόκλιτη Βασιλική που χτίστηκε από τον Κωνσταντίνο μεταξύ του 305 και 312 μ.Χ. ήταν μέρος του Αυτοκρατορικού συμπλέγματος του Trier. Ο επόμενος τύπος Κωνσταντινίας Βασιλικής θα αποτελέσει ορόσημο στην

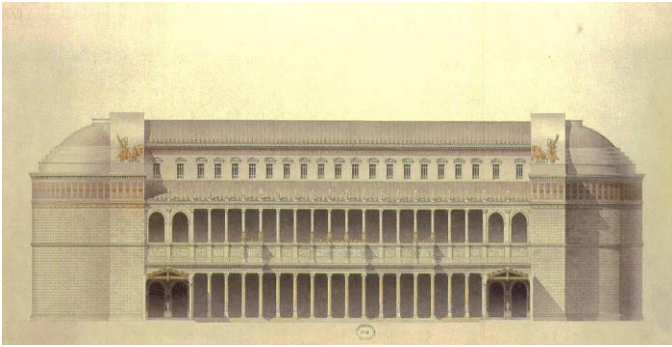
εξέλιξη της δημόσιας Αυτοκρατορικής αρχιτεκτονικής. Μετά την νίκη του στην Μούλβια γέφυρα το 312 μ.Χ ο μοναδικός πλέον Αυτοκράτορας του Ρωμαϊκού κόσμου θα χτίσει την Βασιλική στο Λατέρνο, σε πρώην στρατιωτικές εγκαταστάσεις, μεταξύ των ετών 312 και 320 με απώτερο σκοπό να στεγάσει την έδρα του Χριστιανού επισκόπου και να αποτελεί τόπος συνάθροισης των πιστών για την τέλεση της λειτουργίας. Το κτίσμα αυτό παρουσιάζει μία σημαντική καινοτομία που δεν παρατηρείται στις προηγούμενες Ρωμαϊκές μονοαξονικές Βασιλικές. Ο σχεδιαστικός νεωτερισμός έγκειται στην επέκταση του εσωτερικού χώρου προς τα πλάγια με την προσθήκη επιμέρους μακρόστενων διαδρόμων οι οποίοι αναπτύσσονται παράλληλα προς το κεντρικό κλίτος και πολλές φορές διαθέτουν δικές τους εισόδους και κόγχες στο ένα άκρο τους. Ο νέος τύπος αυτός διαδόθηκε σε ανατολή και δύση και ήταν ο επικρατέστερος μέχρι τα τέλη του 4^{ου} αιώνα. Γύρω στο 320 μ.Χ οι μονοαξονικές Βασιλικές με τον ενοποιημένο εσωτερικό περιβάλλον τους έπεσαν σε αχρηστία τουλάχιστον στον τομέα της δημόσιας οικοδομικής δραστηριότητας για να διατηρηθούν μονάχα σε φτωχές επαρχιώτικες πόλεις. Τον ίδιο αρχιτεκτονικό σχεδιασμό θα ακολουθήσουν και οι μετέπειτα Βασιλικές του Κωνσταντίνου οικοδομικού προγράμματος π.χ η Βασιλική του Αγίου Πέτρου που θα αρχίσει να κατασκευάζεται το 324 μ.Χ, η Βασιλική της Αναστάσεως στην Ιερουσαλήμ, στην Βηθλεέμ κλπ. Τα νέα αυτά κτήρια διαθέτουν μεγαλύτερο ελεύθερο εσωτερικό χώρο για να εξυπηρετούν μεγαλύτερο αριθμό πιστών, μεγαλοπρεπής εσωτερική διακόσμηση και χαρακτηρίζονται από την γρήγορη ταχύτητα ολοκλήρωσης τους και από την απλότητα κατασκευής τους. Οι εξωτερικοί τοίχοι των κτιρίων είναι ψηλοί και λεπτοί ενώ ο σκελετός της οροφής κατασκευάζεται εξ'ολοκλήρου από ξυλεία κάτι που επισπεύδει τον συνολικό χρόνο ανοικοδομήσεως τους. Οι βαριοί τσιμεντένιοι θόλοι και τετραθόλια των περασμένων Βασιλικών π.χ Βασιλική Μαξεντίου δεν έχουν θέση στις Κωνσταντίνιες Βασιλικές, περιορίζονται μονάχα στις κόγχες των κλιτών. Αυτή η κατασκευαστική επιλογή επιτρέπει μία ελαφρύτερη και οικονομικότερη ανέγερση των περιμετρικών τειχών στήριξης γεγονός που εξασφαλίζει υλικούς και χρηματικούς πόρους για την περάτωση της εντυπωσιακής εσωτερικής διακόσμησης. Βέβαια η τάση για εστιασμό στην υπερβολική και εκθαμβωτική εσωτερική διακόσμηση μπορεί να παρατηρηθεί από τους Αυτοκρατορικούς χρόνους και μετά αλλά με τον Κωνσταντίνο η τάση αυτή γίνεται εμμονή και αποκτά παραπάνω ειδική βαρύτητα. Οι Χριστιανικές Βασιλικές θα πρέπει να αντανακλούν το Αυτοκρατορικό μεγαλείο, να εντυπωσιάζουν με τους εκτυφλωτικό τους εσωτερικό διάκοσμο που ανταγωνίζεται τα χρώματα του ουρανού, να αφήνουν άφωνους τους γείτονες των Ρωμαίων που αβίαστα θα δέχονται την φυσική υπεροχή της Χριστιανικής Ρώμης και του παντοδύναμου Θεού. Από λειτουργικής απόψεως οι Βασιλικές είχαν να διαδραματίσουν ταυτόχρονα πολλαπλούς ρόλους, δύναται να λειτουργήσουν ως τόποι συνάθροισης πιστών (*basilicae ecclesiae*), ως αίθουσες υποδοχής του Αυτοκράτορα, ως μέρος άσκησης Χριστιανικών τελετών π.χ θανάτου, βαπτίσεως (*basilicae quae coemeteria*). Παραδοσιακά, η Βασιλική εξυπηρετούσε τις ανάγκες της δημόσιας πολιτικής ζωής της Ρώμης μια λειτουργία που εξακολούθησε να είναι ενεργή και στους επόμενους αιώνες. Έτσι οι Κωνσταντίνιες Βασιλικές συνέχισαν το ρόλο τους ως δημόσιοι χώροι μνημειακής κατασκευής ως μέρος της πολιτικής Αυτοκρατορικής προπαγάνδας μέσα στις οποίες οι Αυτοκράτορες καθισμένοι σε υπερυψωμένους θρόνους θα μπορούσαν να υποδεχθούν επισήμους, να αποδώσουν δικαιοσύνη (*sedes iustitiae*) και να επιβλέψουν τις πολιτικές εξελίξεις. Το εσωτερικό της Βασιλικής είναι ο χώρος μέσα στον οποίον όλα ενοποιούνται υπό το σοβαρό εποπτικό βλέμμα του αυτοκράτορα που σαρώνει τις ανθρώπινες παρουσίες, είναι ο αυτοκρατορικός Οίκος (

basilica id est dominicum), είναι ο χώρος που τα όρια μεταξύ της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας γίνονται ρευστά, είναι ο χώρος που όλα τριγύρω εστιάζουν στην στιβαρή μεγαλοπρέπεια του θρόνου. Ιδιαίτερα από το 300 μ.Χ οι Βασιλικές άρχισαν να απορροφούν θρησκευτικές λειτουργίες κάτι που θα συνεχιστεί και στην Χριστιανική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Πολλοί υποστηρίζουν πως στην εποχή του Κωνσταντίνου οι Χριστιανικές Βασιλικές δεν θα πρέπει να είχαν ακόμη την ειδική θρησκευτική βαρύτητα των Παγανιστικών Ναών. Από τις αρχές της δεκαετίας του 350 μ.Χ και έπειτα στις Ανατολικές επαρχίες ο αρχιτεκτονικός πειραματισμός θα δώσει νέες μορφές δημόσιων Βασιλικών πιο πολύπλοκης κατασκευής οι οποίες θα συνδυάζουν νέα σχήματα και νέα κατασκευαστικά χαρακτηριστικά π.χ στερέωση τρούλων στην οροφή, αλλαγή στο σχήμα π.χ σταυρόσχημες Βασιλικές όπως η Εκκλησία των Αγίων Αποστόλων στην Κωνσταντινούπολη, οκτάγωνες Εκκλησίες με θόλο (Ροτόντα) όπως στο Αυτοκρατορικό συγκρότημα στην Αντιόχεια της Συρίας κλπ.

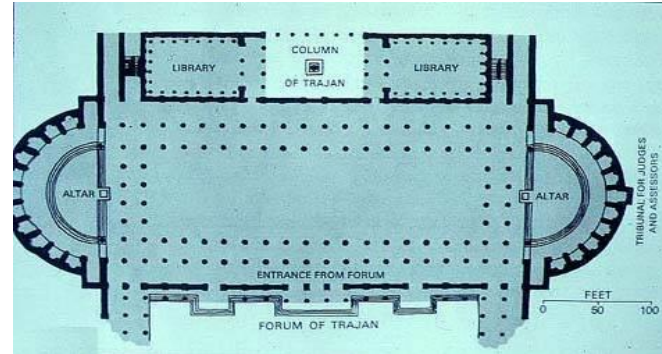
Μέχρι το αρχιτεκτονικό θαύμα της Αγίας Σοφίας και της Εκκλησίας του San Vitale υπήρχαν τεράστιες δυσκολίες προσαρμογής τρούλων στις Βασιλικές διότι οι τεχνολογικοί περιορισμοί της εποχής περιόριζαν την κατασκευή Βασιλικών Εκκλησιών με τρούλο ικανές να φιλοξενούν μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Για αυτήν την αιτία αρχικά υπήρχαν δύο ξεχωριστά κτίσματα στα Εκκλησιαστικά συγκροτήματα, μία Βασιλική και μία Ροτόντα με Θόλο π.χ η Εκκλησία Ανάστασης στην Ιερουσαλήμ, Βασιλική του Αγίου Πέτρου στην Ρώμη. Η επόμενη αρχιτεκτονική πρόκληση ήταν η κατασκευή σταυροειδών Βασιλικών με τρούλο μία αρχιτεκτονική πρόκληση που δεν άφησαν αναπάντητη ούτε οι Πέρσες της Σασσανιδικής Περσίας. Ο τρούλος αντιπροσωπεύει τον ενοποιημένο μοναδικό Ουρανό που σκεπάζει τον κόσμο και τους ανθρώπους, κύριος του οποίου είναι ο πανόπτης Παντοδύναμος Θεός. Η σύνδεση των Χριστιανικών λατρευτικών κτηρίων με το μεταφυσικό και ο μυστικός συμβολισμός των θολωτών κατασκευών μπορεί να ανιχνευτεί ως ένα βαθμό στα έργα λόγιων του 6^{ου} και 7^{ου} π.χ στην «Τοπογραφία του Κοσμά του Ινδοπλέυστη», στην «Μυσταγωγία του Μάξιμου του Απολογητή» κα. Μία χαρακτηριστική μαρτυρία άμεσης συσχέτισης των επιμέρους αρχιτεκτονικών στοιχείων της Εκκλησίας με την Χριστιανική θεολογική κοσμολογία μπορεί να ανευρεθεί σε Συριακό «Ύμνο της Έδεσσας» στον οποίο ο συνθέτης του κάνει συσχετισμούς της ιδιαίτερης Εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής του ναού της Εδέσσης της Συρίας (σύμφωνα χρονικό της εποχής ο αρχικός ναός χτίστηκε μεταξύ 313-328 μ.Χ, ανακατασκευάστηκε στο δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} αιώνα από τον Ιουστινιανό για να καταστραφεί το 1031 μ.Χ). Για τους Βυζαντινούς ο μεγαλόπρεπος αιωρούμενος θόλος των Εκκλησιών δεν συμβόλιζε παρά «τον θόλο του παραδείσου».

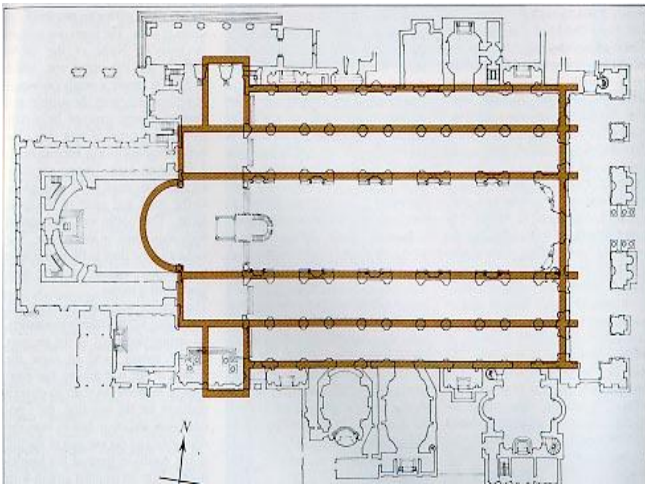
(1)

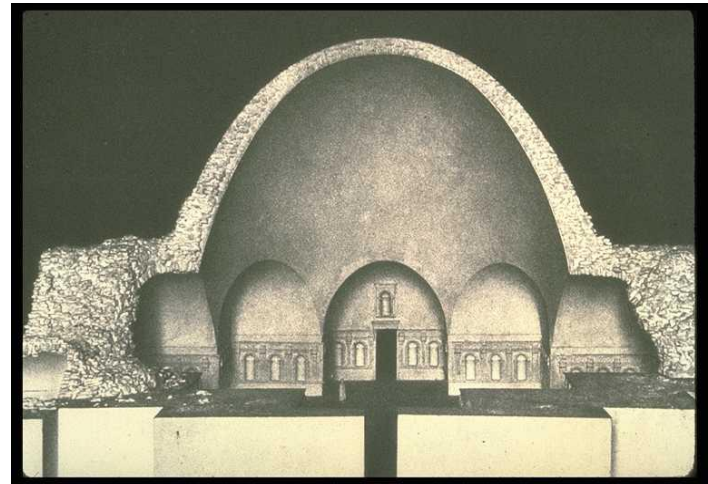
(2)

(3)

(4)

(5)

Εικόνες:1) Κάτοψη πεντάκλιτης Βασιλικής Ελληνικού τύπου. Ο θεατής εισερχόμενος αντικρίζει την απέναντι κόγχη στην οποία οδηγεί ο πλατύς διάδρομος του κεντρικού κλίτους. Η σκεπή είναι ξύλινη και αναπτύσσεται σε συμμετρικές διαβαθμίδες που κάθε μία αντιστοιχεί σε διαφορετικό κλίτος. Το μεσαίο κλίτος διαθέτει την υψηλότερη οροφή. 2) Η αρχική Βασιλική του Αγίου Πέτρου στην Ρώμη χτισμένη από τον Μ.Κωνσταντίνο στις αρχές του 4^{ου} αιώνα. 1,2,3: Atrium, τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά της ανοιχτής αυλής παραπέμπουν στο Atrium της Ιταλικής Villa. 4:κολώνες στήριξης της οροφής, διαμορφώνουν τα πέντε κλίτη 5:Παράθυρα για την φωταγωγία του εσωτερικού. 6: Κόγχη.7) Κεντρική είσοδος στο

Atrium μέσω Ρωμαϊκής θριαμβικής αψίδας 8) αντιστοιχούν **3)** Πρόσοψη (αριστερά) και κάτοψη (δεξιά) της Βασιλικής του Τραιανού (Basilica Ulpia). Η Βασιλική αυτή είναι Ανατολικού τύπου και περιέχει δύο σειρές κιόνων, οι δύο στενές πλευρές της συμπληρώνονται με κόγχες. Είναι έκφραση της νέας Ρωμαϊκής θρησκευτικότητας **4)** Η Βασιλική του Λατέρνου (Lateran Basilica). Χτισμένη από το Μ.Κωνσταντίνο μεταξύ του 312-320 μ.Χ με δύο επιπλέον πρόσθετα πλάγια κλίτη αποτέλεσε το καινοτόμο αρχιτεκτονικό βήμα στην εξέλιξη της παραδοσιακής Ρωμαϊκής Βασιλικής. Παρόλο που ως κτήριο διαχωρίστηκε δομικά και αρχιτεκτονικά από τις απαρχαιωμένες μονοαξονικές Βασιλικές ο λειτουργικός του ρόλος αποτέλεσε συνέχεια της Ελληνορωμαϊκής παράδοσης **5)** Ιστορική αναπαράσταση σταυρόσχημης βασιλικής αιθούσης της πόλης Bishapur στην Ιρανική επαρχία Fars, χτισμένη από τον Sharur I (241-272 μ.Χ) κυρίως με την χρησιμοποίηση Ρωμαίων στρατιωτών της ηττημένης λεγεώνας (Ferrata) του Αυτοκράτορα Βαλεριανού κατά την σύγκρουση του Ρωμαϊκού και Περσικού στρατού το 260 μ.Χ.. Σύμφωνα με την Γαλλικής αρχαιολογική σκαπάνη ο τεράστιος θόλος που σκεπάζει την σταυροειδή αίθουσα πρέπει να είχε στην βάση του περίπου 20 μέτρα διάμετρο. Ακόμα και αν τα πλαϊνά τείχη του κτηρίου δεν ήταν ικανά σαν τις αντίστοιχες κατασκευές των Ρωμαίων να υποστηρίξουν την τεράστια ενιαία θολωτή οροφή, την θέση της μπορούσαν να αντικαταστήσουν τέσσερα μικρότερα ημιθόλια. Γίνεται φανερό πως η αίσθηση του «σπηλαίου» που εκφράστηκε αρχιτεκτονικά με τον θόλο-τρούλο ήταν αρχικά γηγενής στοιχείο της Εγγύς Ανατολής, επίσημα ο τρούλος θα εισαχθεί στην καρδιά της Ρώμης με την κατασκευή του Πάνθεον υπό τον σχεδιασμό του Έλληνα της Δαμασκού αρχιτέκτονα Απολλόδωρο (2^{ος} μ.Χ αιώνα). Στην συνέχεια ο τρούλος θα υιοθετηθεί από την Ρωμαϊκή αρχιτεκτονική και θα προσαρμοστεί στις Βασιλικές ενισχύοντας το μεταφυσικό τους υπόβαθρο αντιπροσωπεύοντας τον ενοποιημένο ουρανό.